

N. Pál József

Az elveszett otthon

Emlékezés az Eötvös Kollégiumra

Az egyetemet magyar-történelem szakon – 1976-ban, vidéki gépipari szakközépiskolában érettségizett, csak harmadjára bejutott – ’túlkorosként’, 1979 szeptemberében kezdtem el. Hogy ne kollégiumban éljek, csonka családom anyagi helyzete miatt elképzelni sem lehetett (hat elemit végzett segédmunkás anyám tartott el engem s a húgomat). Miért az Eötvös Kollégiumba kerültem, nem tudom – hogy „híres”, hallanom kellett róla, hisz a felvételi kérelmemben írtam, oda vegyenek föl, ha lehet. Egy későbbi füles szerint parádésra sikerült történelmi felvételi dolgozatomnak volt szerepe ebben, amire Hajdú Zsigmond, akkor másodéves hallgató a válogatás során felfigyelt, s én Isten áldását kérem reá azóta is. Mindegy ma már, a történet csak azért fontos, mert e műves intézményről lényegében semmit sem tudtam, még a beköltözésről is késtem egy hetet (mivel hívtak oda is, a kollégiumi „előkészítő” helyett az egyetem által szervezett balatonszéplak-felsői gólyatáborba mentem almát szedni inkább).

Bár az agyam, ha adatokról volt szó, fogott még, mint a tűz, s a Kollégium vázlatos históriáját is bemagoltam menten (a Budapest lexikonból?), nagyon tájékozatlan s naiv voltam közel huszonnégy évesen – évfolyamtársaimnál kéthárom évvel idősebbként! – alighanem. Hova kerültem, egy hónap után, októberben kezdhetett derengeni bennem, meglehetősen különbözni látszó két élménynek köszönhetően. Egy amolyan tudományosan ünnepi „kerekasztal-beszélgetés” volt az első, október 6-a táján, az aradi hősök napján, amikor – ha jól emlékszem – Szabad György, Katona Tamás, Gergely András, Bona Gábor és Nemeskürty István voltak a vendégeink. Jellemző, hogy én Nemeskürtyt vártam leginkább, mert egy kicsi zalai faluban élve láttam – éjszakai filmek előtt – a tévében amúgy rendre unalmas hangon beszélni őt, s a képernyőről őrzött emléket akarhattam – messziről jött parasztyerekként – a valósággal összevetni végre. A többi vendég nevét nem is hallottam addig! Erre kiderült, a témához Nemeskürty értett a legkevésbé, mondott valamit, aztán némán gubbasztott, míg a többiek egymás szájából kapkodták a szót. Tudásuk, például a hosszú

N. PÁL JÓZSEF (1957) irodalomtörténész, az ELTE oktatója. Legutóbbi kötete: N. Pál József–Novák Miklós: *A magyar sport története* (2021).

hajat viselt Katona Tamás derűje, pergő nyelve ámulatba ejtett, Szabad György záró szónoklatát hallva meg isten bizony elszorult a torkom. Engedjenek meg egy vallomást, így kezdte: én Aradon születtem...

Lehet, számomra először – vagy másodszor, de erről később beszélnék – a történelem, amit tananyagnak hittem addig, s az életünk, a sorsunk összeért. Élmény, személyiséget gazdagító emlék s ebből épülő tradíció – vagy annak csírája – lett, amit átéltem akkor, s ez kísérhetett tovább öntudatlanul, ha 1848/49 históriája nem foglalkoztatott később részletesen, akkor is.

Frivolabb a másik „sztori”, de hasonlóan tanulságosként maradt meg bennem. Magyarország–USA válogatott meccset játszottak a Népstadionban, 1979. október végén – még mindig csak másfél hónapja vagyok „gólya” tehát –, a diák-bizottsági szobának nevezett helyiségben ültünk tizenöt-húszan, egy fekete-fehér televízió előtt, én elsőévesként a hátulsó sorban valahol. Kikapni az USA-tól egyrészt elképzelhetetlen, másrészt mérhetetlen szégyenszámba ment akkoriban még, s erre – döbbenet tapasztaltuk – 0-2 lett a vége. Miért fontos ez? Azért, mert Arató Gyuri – a korosabbak jogán az első sorban ült – a második bekapott dugó után felpattanva kiabált: „olyan ez a csapat, mint ez az ország”. Lehet, „rendszer” mondott, vagy így lehetett érteni, ám hogy én így értettem, ezért megdöbbenem, de meg is nyugodtam egyszerre, arra mérget vennék ma is. Mert ami Gyurinak a látott játékunk kiváltotta indulat lehetett csupán, az a „szabadabb beszéd” csírájának esélyét-lehetőségét jelenthette nekem akaratlanul?

Képes-e valaki e két pillanatot „összerakni”, megint nem tudom, de a magam históriájára nézvést ez az érzelmi-tudati szimbiózis örökre megmaradt. Talán a személyes tétté vált magas fokú ismeret (ami az október 6-ai beszélgetés tanulsága volt) s a civil kurázi egyúttállása esélyének lehetőségét forrasztotta össze e két történet 1979 őszén bennem?

Mondom, naiv s fölfogásomat illetően kezdetleges állapotban lehettem akkoriban, noha azzal, hogy amit 1945 utáni históriánkról tanítottak, nem igaz, tisztában voltam, már tizennégy évesen is. Miért nem lett e „tudás” morális fölháborodássá bennem, nem firtatom, hisz anyám többször emlegetett mondatán („a forradalomkor – tehát 56 őszén – bevittem a diót a piacra”) szégyen ide vagy oda, sosem gondolkoztam el. Meg azon sem, ami a „bejöttek a németek”, meg a „bejöttek az oroszok” kezdetű, a kukorica- vagy tollfosztás közben emlegetett történetek háttére volt (emlékszem, leginkább a sorrend nem volt világos előttem évekig). Amit gyermekként hallottam, a tankönyveimben olvasottakkal nem kapcsoltam soha össze én.

Most meg – 79 őszén – szülőföldem világából kiszakadva reám zuhant a fölismerés, ami a négy-öt hónappal korábbi intellektuális-érzelmi – de tudatossá még aligha vált – élményt fölforrasztotta szinte. 1979. április 20–25-e között minden megváltozott bennem ugyanis. Ókortörténeti álmaim voltak addig, tán mert ez téma volt a történelmi tananyag elején, s én mindent – Hahn István kicsi könyveit (*Az idő sodrában, Istenek és népek*) is – bemagoltam róla, amit

helyben (a zalaegerszegi megyei könyvtárban) találtam még az 1978-as fölvételi előtt. Ám pillanatok alatt új útra leltem, ami az ókor csodálatát – úgy, ahogy volt – elsöpörte. Történt, hogy Czine Mihály adott elő Móricz centenáriumán, Zalaegerszegen, s középiskolai magyartanárom, Szakál István – ezt látnod kell, mondta! – elhívott. A még ereje teljében levő Czinét hallgatva az állam is leesett, a bővölettől nem voltam magamnál szinte, hát még akkor, midőn öt nap múltán Sütő András és Czine közös estjén is a nézőtérén ülhettem Nagykanizsán. (Szakál Pista – bár „Pista” csak két év múlva lett nekem – vitt el Trabanttal oda is.)

Szó, mi szó, az egyetemig hátra levő jó négy hónapot – a katonaságtól láb-törés miatt leszereltek 133 (ezt máig számon tartom!) nap után, januárban még – Czine, Szabó Pál, Veres Péter, Tamási Áron és Sütő András könyveinek olvasásával töltöttem el (szinte mindent fölfaltam, amit az említett könyvtárban megtaláltam). Az Eötvös Kollégiumba így estem be, „sokat” tudva, ám – történelmi és morális összefüggéseiben – alig valamit értve persze. A Czine- (és a népi írói) hatás a magam (fél)paraszti emlékezetét a személyes ráismerés döbbenetével gyújtotta föl, ebben biztos vagyok, ám talajt, szerkezetet, rendet az egésznek csak az említett két kollégiumi élmény kezdett adni alighanem. Föladattudatom, ha lett – mit s mi végre tanulgatok –, ettől kezdve kezdett „gatyába rázódni” – talán. Talán, mondom, mert egy főbe kólintó felismeréssel is találkoztam addigra az egyetemen. Czine előadásain – mert rögvest az ő óráit kerestem, látogattam persze – tíz-tizenöt hallgató lézengett csupán, s én álltam értetlenül legalább két esztendeig, miközben a Kollégiumban megismert – bevallottan Czine-imádó – Szabó András (és – Forrás Kör-béli – barátai) előadásait hallgattam az Egyetemi Színpadon, néha meg (Andrist!) a szobánkban is! (Farkas Árpád, Magyarai Lajos, Dsida Jenő s mások több versét nem olvasva, hanem az ő hangján tanultam meg, s fújom máig.) Amolyan tébláboló, a maga ménkű nagyinak látszó, ám roppant „korszerűtlen” tudását az önérvényesítésre használni képtelen léleknek tetszhettem akkoriban, tudom – bár senki sem bántott-gúnyolt szemtől szemben ezért! –, a csoporttársaim „Savanyú Jóskának” becéztek a hátam mögött. Czine Mihály meg – mert talált egy a népi irodalmat akkoriban már, a nyolcvanas évek elején valószerűtlenül jól ismerő, legalábbis sokat olvasott paraszt-származékot – valósággal „belém szeretett”, s mondogattam mondogathatta is Király Istvánnak, a nagyhatalmú tanszékvezetőnek, hogy itt ez a vidéki szegénygyerek, aki kell „nekünk”.

Azt, hogy a népiséget történelmi összefüggéseiben – a Czinétől belém oltott szerelemen túl – az egész korabeli szellemi, mozgalmi, politikai térképet megtanulva érthetem meg csupán, nos, ennek fölismerését M. Kiss Sándor hozta el. 1981 szeptemberétől 19. századi irodalmat oktatót a harmadéveseknek. Bájosan 'irodalmiatlan' órákat tartott, nekem például Kemény Zsigmond és Szabó Dezső történelmi esszéit 'adta föl'. Hallhatott rólam – tudom, kitől –, mert a második szemináriumon találkozón „célratörő” kérdésekkel 'beazonosított', óra után kocsmába hívott, s menten összetegeződött velem. Czinéről beszélt, hogy mit jelentett nekik a hatvanas években, meg arról, ha be akarod futni azt a pályát,

ami neked jár, akkor Király Pistát (így mondta, Pistát!) kell keresned, mert ő az, aki segíteni tud. Minden úgy lett, ahogy elmondta. Királyt – szemérmes, tétova emberként – nem kerestem ugyan, ő szólított meg a folyosón – másfél-két hónap múlva! – 1981 novemberében, harmadévesen, s nem is eresztett aztán. A tanítványává, élete utolsó esztendeinek közeli tanújává lettem akaratlanul, és hogy így esett, nem fogom megtagadni! Azt, ahogy a Királyról elmondott búcsúbeszédem után, 1989. november 6-án a Farkasréti temető ravatalozójában Czine megölelt (ő volt a következő szónok), sosem felejttem el!

Szóval, a Kollégium, ahol kezdetben mint valami 'zárvány' éltem, s ottléte-met így is fogtam föl alighanem. Az első év után diákbizottsági tagnak választottak (szerintem a titkárrá avatott, engem nagyon kedvelő – ez kölcsönös volt! – Hajdú Zsiga volt a 'tettes'), ami nekem maga lett a nem kívánt gyötrelmem. Valami kiállítást kellett koordinálnom, amiben Vass Gyuri (SZET-es, tehát érettségi nélkül az egyetemre került idősebb hallgató), a kétkezi munkában nálam jóval gyakorlottabb másik 'felelős' semmiben nem – legföljebb, ha kértem, dirligálással – 'segített', így festék, papírok, s tudom is én, mi minden után kellett szaladgálnom napokon át. A kiállítás létrejött valahogy, a DB-tagságból viszont elegendem lett, ahogy Hajdú Zsigának is a vezérségből nemsokára (egyetemi időm-ben ő volt az egyetlen, aki két évig bírta e tiszte), s a következő esztendőkből kezdtem önazonossá lenni a Kollégiumban valamennyire, a Várban, a Szentháromság téren immár, ahova – följújtás miatt – a hallgatóság nagyobb részét költöztették 1981–83 között.

Két barátot adott az Isten ott (az egyiket már másodéven, a Ménesi úton), akikre számíthatok azóta is, s akikért – jó nagyot mondok! – mindenre képes lennék akármikor. Wild Robi az egyik – magyarországi német, de magyarnak is tökéletesen megfelel nekem –, Pelyach Pista a másik, akit meg – állítja! – az említett 1979. októberi kollégiumi történeesztalálkozó indított arra az útra, amelyen az egyik legismertebb mesterré lett régóta már. Mit adott nekem az Eötvös Kollégium – minden „tudományos” hajbókolást megelőzve –, e két embert tudom a legjobb szívvvel megnevezni alighanem. Minden más melléközöngé, ha a hírneves könyvtárról, tanárokról, ösztöndíjakról, tudományos esélyekről – igen valószínű, hogy joggal – regélő, mindezekre hálatelten emlékező sokaknak ez tiszteletlenségnek tetszhet, akkor is. Nekem a Kollégium e két ember barátságát jelenti egyértelműen 'pozitív értelemben', amíg élek, és soha semmi nem írja felül bennem ezt. Az sem, amit leírok, a következő oldalakon.

1983 őszétől a följújtott Ménesi úti épületben laktunk újra, én a két baráttal immár, a 232-es szobában, a második emeleten. Ötödévesek lettünk (jó, Wild Robi csak negyedéves), nem volt 'felettünk' senki se már, ha legboldogabb éve-met kéne megnevezni, nem tudnék másra szavazni, holott életem legbrutálisabb, lényegében személyes gyávaságból vagy inkább 'félős' határozatlanságból fakadt melléfogása – kiderült később – is pontosan az 1983/84-es tanév végére tehető. Elképzelhetetlenül rendetlen volt a szobánk, Pelyach Pista már házas-emberként hazajárva vasárnap esténként egy félliteres unikummal állított be

minden alkalommal (ezt a héten elszopogatjuk rikkantással – ám fél órán belül természetesen elfogyott!), s várta első gyermekét. Mi, Robival – baráti szeretettel gonoszkodva – eszeveszetten szurkoltunk, hogy a kicsi érkezése november 7-én legyen, ám Gergő, kitartó gyermekként (harmincnyolc éves, kiváló rádiós ma már) csak tizedikén jött a világra. Istenem, de örültünk, hogy mégsem 7-én!

1984 elejét írtunk, hírlett, Tóth Gábor igazgatónk nyugdíjba megy, s hogy egy vidéki főiskolai oktató – Szíjártó István – kerül a helyére majd. Csak nem az, aki a Sipos Gyuláról szóló könyvet írta, kérdeztem magamtól, aztán a már baráttá lett M. Kiss Sanyitól is, aki megnyugtatót: de ő az, ismeri a hatvanas évekből még, rendes 'népi' srác, elvesztek majd vele. 1984 áprilisának végén személyesen is megismerkedhettünk. Egy értelmiségi találkozót kellett az Eötvös-napok zárásaként 'moderálnom' ötödévesként nekem, aki addigra (mert nem volt senki 'fölöttem' már) többek képzeletében, másoknak meg ellenszenvesen – ezt gondolom – a kollégium egy hangadó felének társasági-szellemi központja lettem. Aki nemcsak a tudományban 'van elől' (fölkértek – az irodalomtörténet-írás történetét az egyetemen tanítva 'reám csodálkozott' Bodnár György, valamint Rónay László –, hogy a magyar irodalomtörténet 1945–75 prózakötetébe portrékat írjak, s nyílt titok volt, hogy Király Istvánék is 'kiválasztottak'), de a bulikban, s az elég sűrűn megesett – nem mindig szép, ám fölöttébb hangos – dalolásokban is. Megértem ma már, hogy a pihenni s inkább tanulni vágyóknak nagyon-nagyon nem tetszett ez a módi, s szégyellem így öregezőben, de e 'szerep' mintha még imponált is volna akkor nekem.

Elég az hozzá, hogy hiába diplomáztam 1984-ben, még három évig e neves intézmény lakója maradhattam, amolyan szeniorként, nevelőtanárként, akár-miként. Kinek, kiknek köszönhetem, nem firtatom, Tóth Gábornak a leköszönő s Szíjártó Istvánnak, az új igazgatónak biztosan, no meg Őze Sándor, nálam fiatalabb kollégiumi társamnak is talán, aki amolyan ifjabb hangadóvá növe ki magát, ragaszkodott hozzám. Lényegében ingyen lakhattam a fővárosban, 1985-től már tudományos ösztöndíjasként, egyetemi oktatónak 'kijelölve'!

Az biztos, hogy innét kezdve értettem meg valamit (visszafelé is!), amiben M. Kiss – 1984 februárjába kezdődött, s 1990 májusáig tartott – rendhagyó kollégiumi szemináriumának igen nagy szerepe lett. Hogy Arató Gyuri fölcsatánása, a népi irodalom hatása, az Egyetemi Színpad több előadása, a hébe-hóba olvasott illegális irodalom mit jelentett a 'megvilágosodásban,' nem tudom (sokat persze), de azt igen, hogy M. Kiss órája – noha több mint két éve ismertem már őt – szép lassan új dimenziót nyitott nekem. Hihetetlennek tetszhet, de a találkozások este 7-től 11-ig tartottak általában, feladott olvasnivaló nem volt, de majd mindenki lelkesen készült az órákra, mint egy megbűvölt kisiskolás. Soha korábban nem olvastam egy-egy alkalomra ennyit, önkéntesen csupán. Mindent, ami nem volt az óra témája, abból is, noha senki sem kötelezett erre! Ma már elmondhatom: arra, hogy mindig a történelem érdekelt jobban, s nem az irodalom – mint nyelvi-poétikai-esztétikai jelenség – története, ekkor jöhettem rá újra.

Ha az Eötvös Kollégium nyolcvanas években (inkább a második felében) való 'történelemformáló' szerepét firtatom, én csak az M. Kiss-szemináriumra tudok kilyukadni minduntalan, ami a 'nagy történet' felől nézvést észrevehetetlen volt persze. Maga az óra M. Kiss 1983. őszi – a szárszói találkozó negyvenedik évfordulója alkalmából megesett – előadásából nőtt ki, s hogy lett egyáltalán – mármint a szeminárium –, az Tóth Gábor 'bátorságának' is köszönhető volt alighanem. Mert latens szellemi összeesküvéssé vált az egész hamarosan, legalábbis mi, résztvevők, így éltük meg a történetet. Hogy létezik magyar ellenzéki mozgalom, akkor, 1984-ben tudtuk persze már, az emigráns történelmi könyveket kerestük egyre (nekem M. Kiss adott a kezembe példányokat, ha tudott), még a *Beszélő* egy-egy száma is a kezünkbe került, aztán, ahogy ment az idő előre, 1985–86-tól a történelmi tanúk, szereplők némelyikével is megismerkedhettünk személyesen. Mert a szeminárium a két világháború közötti szellemi-társadalmi viszonyok 'rendhagyó' tárgyalásával kezdődött ugyan, ám az akkori 'hősök' 45 utáni sorsa került szóba hamarost, no meg az, mi lett a szándékaikkal, törekvésekkel az új világban. Kiderült, hogy a magyarországi jövőről nem kommunista módon gondolkodókat az új rend hogyan 'szalámizta,' tiltotta le, vetette börtönbe, üldözte el, küldte Recskre, és így tovább, hogy mit tettek, ha tehettek 56-ban és utána, s miként élnek, emlékeznek arra, amit közös történelmünknek nevezhetünk. Istenem, ha arra gondolok, kikkel találkozhattam akkor, szinte ma is megfagy (vagy felforr?) a szívem. Mert M. Kiss hozta, akiket hozni tudott rendületlenül, akikkel szellemi kötőfék nélkül beszélgethettünk órákon át. Kéri Kálmánt például – őt első kísérletre 1985-ben vagy 86-ban letiltották még! –, az egykori vezérkari ezredest, az 1990-es országgyűlés – ezt nem tudhattuk 1987-ben – korelnökét, aki háromszor négy-öt órán át mesélt nekünk, s aki a kollégium csodás – a hallgatók számára még közös vacsorákat is igaz lelkesedéssel szervezett! – portásával, Schilling Aladárral, az 1941-es kerékpáros zászlóalj egykori tizedesével az óra előtt a portán összeölelkezett. Emlékszem, Aladár bácsi a bokáját összecsapva jelentkezett Kéri Kálmán előtt, mire ő „szervusz, kérlekkel” válaszolt, az akkor hetvenöt éves 'kiszolgált katona' meg elalélt. „Ezek ott a portán – mondta M. Kiss Sanyi nemsokára – úgy beszélgettek, mint akik elkezdik megnyerni a második világháborút!” Tényleg így lehetett, s Aladár bácsi minden találkozóra egy-egy pezsgőt hozott.

S hallgathattuk Hegedüs Andrást, Vásárhelyi Miklóst, Demény Pált, Varga Lászlót, Püski Sándort, Ráczy Sándort, több recski foglyot s a 45 utáni magyar történelem számos, korábban – s még akkor is – hallgatásra ítélt tanúját. Őket mind-mind M. Kiss Sanyi hozta el nekünk. (A szeminárium minden résztvevőjével – a lányokkal is – tegeződött a korkülönbség ellenére.) 1988. október 23-án – tán hogy ne legyünk szem előtt – Recskre vitt el bennünket, ahol Benkő Zoltán egykori rab kalauzolt minket az ÁVH-s kényszermunkatábor területén, a magunkkal vitt koszorút Karácsony Zoli egy magas fa tetejére akasztotta fel, s mi azzal a megnyugvással tértünk haza, hogy a történelemmel találkoztunk, s valami apró 'jót' is tettünk.

Nem voltam kollégiumlakó ekkorra már. Tudom, 88 nyaráig (a Tudományos Minősítő Bizottság ösztöndíja lejártáig) maradhattam volna még (talán), ám egy bennem mindent máig fölforgatott-megváltoztatott trauma nyomán az eseményekkel 'sodródva' megnősültem, s – mert „a kollégium vezetése nagyobb részének és a diákság egy részének elege lett a Pál Jóskából”, a szemembe mondott hír szerint, így takarodnom illett – ki is költöztem 1987 augusztusában. Kisemimiztetten, üres lélekkel mentem, igen jól emlékezem erre. Mint aki az otthonát veszítette örökre el, s – tudnom kell ma már – nem is lettem soha, semmilyen értelemben az az ember többé, aki voltam azelőtt. Igaz, a világ is rohamléptekkel kezdett változni körülöttünk akkoriban. 1987. szeptember 27-e a lakiteleki találkozó, a reménybeli másik Magyarország – akkor természetesen nem tudtuk ezt – (mondjuk, egyik) születésnapja volt. Nem voltam ott – többen hívtak pedig –, egy ötödéves leányt kísértem a repülőtérré azon a napon (mert ezt gondoltam sokkal fontosabbnak!), aki Franciaországba, több hónapos rész képzésre ment. Ma is ott él, sorsával megbékélve, s ez az én bűnöm.

Nem lettem többé a 'régí' már tehát, de a Kollégiumon – tétován, emlékeket őrizve – rajta maradt a szemem még évekig. Tartott M. Kiss szemináriuma is 1990 májusáig. 1988 őszétől a vendégek nagyobb részét az új pártok emberei adták már inkább: Bíró Zoltánt, Csapody Miklóst (MDF), Szabó Miklóst (SZDSZ), Tirts Tamást (Fidesz), Varga Lászlót (KDNP) hallgathattuk többek között. A történelem s a jelenkor ebben a sodorban végleg összeért, bőrünkön érzett valósággá lett a história visszavonhatatlanul, ám 90 után – szemináriumi keretben – nem volt miért találkozoznunk többet. Úgy 1992–93-ig be-bejártam, akadt, hogy tartottam óraféléket, 1989 szilveszterén éjfélkor lelkesedést mutatva szónokoltam, de megszólaltam, midőn bölcsőbb lett volna hallgatni, akkor is. Minden megváltozott!

Mit írhatnék, összegzésféleként, a tudálékoskodás szándéka nélkül? Mi történt ott velem, mi nekem a Kollégium – az elmondottakon túl –, nemigen bírom bevallani, hisz mélyrétegében, tényszerű részletességgel – egy-két barátom és a gyermekeimen kívül – ez már végképp nem a világra tartozik. Az biztos, hogy életem legfontosabb tere volt, a nyolcvanas években velem megesetteket nélküle leírni nem tudom. Akkor sem, ha emlékeim rendhagyók talán, ha a fontos dolgokat nem a sokat emlegetett terek, alkalmak adták elsősorban nekem. A neves könyvtárban például, amit oly hálával emlegetnek legtöbben, én 1979–84 között két-három alkalommal fordulhattam elő talán. (A legélesebb emlékem: egyik felsőbb éves az *Irodalmi Újság* 1956. november 2-ai, forradalmi számát tette elé.) A kari olvasóban meg a Széchényi Könyvtárban ücsörögtem inkább. Miért alakult így, nem tudom megmondani. (Illetve meg tudom mondani, de ez a kényelmességi szempontról szól csupán. Napközben az egyetemhez voltam – így az említett könyvtárakhoz is – közelebb, s amikor hazaértem, az intézet könyvtára már bezárt általában.) Az M. Kiss Sándorén kívül kifejezetten kollégiumi órára pedig csak egyre, Szigethy Gábor elsőként látogatott műelemző szemináriumára emlékezem örömmel máig. (Említhetném Szörényi

László találkozóit is, de ott pár alkalommal fordultam elő csupán.) No meg a Katona Tamással – az említett 232-es szobában! – hetente megesett összejövetelekre persze, ami a csodásan baráti és derűs hangulat miatt volt számomra inkább érdekes, igaz, a négy (!) rendszeres hallgató közül ketten (Pelyach István és Hermann Róbert) az ottani téma – 1848/49 és környéke – országos tekintélyévé lettek azóta, s ez nem rossz arány, ha belegondolok. Meg néhány – egy-egy alkalomra szóló – ‘politikustalálkozó’ ugrik be még: hogy Aczél György, Óvári Miklós, Péter János beszél-beszél hozzánk, igen tanulságosan a párttörténetre nézve, de teljesen hiteltelenül. (Máig sajnálom, hogy Marosán György az én időmet megelőző valamelyik esztendőben járt a Kollégiumban – no, őt nem hagytam volna ki!). Járt még a Bethlen Alapítvány vezetősége is nálunk (Bíró Zoltán, Bakos István, Für Lajos), ám ez később, tán 1986-ban lehetett, s celebráltam – de nem szerveztem, abban javíthatatlanul béna voltam s vagyok – néhány beszélgetést (*Forrás* kecskeméti folyóirat, Bibó István, Balczó András, Balázs József, Kovács István) én is. Ennyire emlékezem.

Akárhogy erőlködöm, úgy látom, mintha a szakmainak nevezhető gyarapodásom kilencven-kilencvenöt százaléka – az M. Kiss-élmény kivételével – az egyetemhez kötődne elsősorban, míg a Kollégium afféle óvó, körülölelő, érzelmi és szellemi biztonságot, a szeretetben élés roppant tanulságos lehetőségét adta inkább nekem, 1986/87 fordulójáig biztosan. Amit – hogy hiteles értelme s emléke legyen mindörökre – tán el is kellett még akkor és úgy (!) veszítenem.

Az élet gyakorlatias készségeket követelő felében nehézkesen mozgó ember voltam, s maradtam máig, ráadásul mintha kortársaimnál mindig idősebb – nem érettebb! – lettem volna valamivel. Úgy értem, nem a saját, de nem is az előttem járó, hanem az azt megelőző nemzedékkel tudtam jobban szót váltani, szót érteni. Akkor konkrétan a Czine Mihály, Király István, tehát a fényes szelők generációt jelentette ez nekem, lehet a korosztályomban való latens kívülállásom, az önérvényesítő képesség látványosabb hiánya ebből is következett. Miért írom ezt?

Tán mert a nyolcvanas évek Eötvös Kollégiuma értelmiség-, mentalitástörténeti vagy szociológiai erőtere hitelesebb leírására nem igazán érzek se hajlandóságot, se tehetséget, ezért. Szentül meg vagyok győződve, hogy abban az időben is késve reagáltam mindenre általában. Azt, hogy a hatvanas évek közepén vagy később születettek agya másként jár, például szintén késve, csak a kollégiumba vissza-visszajárva vettem észre igazán. Azt, hogy ők, 1983–85 táján érettségizve nem a kádári kor ‘gyermekei’ már igazán, hogy tudatukat, reflexeiket nem az az idő hordta ki, hogy az új kihívások új készségeket neveltek föl bennük. Ezen akkor meglepődtem, tán meg is riadtam, hisz amit tapasztaltam, ismeretlen – átéletlen! – volt számomra addig, noha tudtam, hogy maga a jelenség korábban is – a történelemben mindig! – létezett. Szóval, azt vettem észre, a ‘karrier’ számukra nem szégyellni való szó már. Sőt!

Rossz volt-e ez a váltás mindenestül, nem tudom – akkor hittem, hogy igen, ma már nem hiszem, legalábbis nem ‘mindenestül’ –, de látni azt például,

hogy a Soros Alapítvány Kollégiumban való megjelenését követően milyen módon kaptak az utazási lehetőségek felé a 'szürkék' is, meghökkentő volt nekem. Pontosabban az, hogy a minőségérzéknek, az önismeretnek s a számomra természetesnek tetsző szemérmességnek mennyire híjával vannak némelyek, néhanap. Hogy jön az új világ, ami mindazt elsöpri, érvényteleníti, zárójelbe (egyben nevetségessé?) teszi, amiért én is annyira útnak indulni akartam a falumból 1978-79-ben, alig nyolc-tíz évvel azelőtt.

Már több mint három évtizede, épp krisztusi ideje ennek, ha jól számolom, az evilági megváltás reménye nélkül – egyelőre még. Én 'hazataláltam' közben, újra a falumban élek, mint erős negyven esztendővel ezelőtt. Igaz, egyedül, ám a két barát örökre megmaradt!

